

ČLANCI

Liturgijska glazba između naše baštine i izazova vremena

Miroslav Martinjak, Zagreb

Govoreći općenito o liturgijskoj glazbi u prvom se redu misli na glazbu povezanu s riječju, tj. na vokalnu glazbu ili vokalno-instrumentalnu glazbu. Dakako, Crkva se ne odriče niti čiste ili kako je nazivaju, apsolutne glazbe. Međutim, dokumenti saborski i posaborski neprestano naglašavaju aktivno sudionništvo vjernika koje se najočitije postiže pjevanjem, kao jednom izvornom radnjom. Svakako, pjevanje je viši način ljudskog izražavanja za koji treba biti disponiran. Konstitucija "Divini cultus sanctitatem" Pia XI. govori da ni jedan instrument ne može bolje izraziti ljudske osjećaje od ljudskog grla.

Poznata je kritika da apsolutna glazba ne može ništa konkretno izraziti, opisati. Međutim, toga problema nema kad se glazba združuje s riječju. Nju u tom slučaju riječ konkretizira i dobiva dimenziju koju prije nije imala. Nije dobro rečeno da glazba služi riječi. U toj sprezi ona očituje svoju veliku moć. Ona se samo prilagođava zahtjevima teksta kao što zgodno kaže J. Andreis: "ona se prilagođava kao što se prilagođava tekućina oblicima posude u koju se ulijeva". Stoga kad se govori o liturgijskoj glazbi treba misliti o spomenutim stvarima jer u tom slučaju glazba se ne združuje s bilo kakvim tekstom već strogo liturgijskim, koji također ne podnosi bilo kakvu glazbu. I upravo tu počinju problemi liturgijske glazbe.

Ako se pažljivo prati razvitak naše domaće glazbeno-liturgijske baštine opaža se da se na našem tlu nije razvijala jedinstvena glazbena baština. Uzrok tomu su razne povijesno-kulturne prilike. Taj se proces ne smije promatrati kao nešto negativno već je u toj različitosti veliko bogatstvo. Upozorio bih samo na našu narodnu i folklornu glazbu koja se služi raznim tonskim sustavima, pa tako našem uhu nije stran ugođaj dura, mola, modaliteta, pentatonike i istarske ljestvice. Rijetki su narodi koji na tako malom zemljopisnom prostoru posjeduju tako različitu glazbenu građu i stil. Međutim, taj narodni element nije ostao izoliran samo u narodnoj glazbi već je znatno utjecao na formiranje liturgijske glazbe. Ono što je najeminentnije u našoj liturgijsko-glazbenoj baštini jest: glagoljaško pjevanje i pučko pjevanje. Jedno i drugo sraslo je s vjerom i kulturom našeg čovjeka, i to je njemu na vlastita glazbena baština izrasla iz njegove vjerničke duše.

Radi kratkoće vremena nemoguće je ulaziti u pojedinosti i glazbene analize te bogate baštine ali svakako treba reći da je u spomenutoj glazbi ispunjen princip estetike liturgijske

glazbe. Ako se promatra kritički svakako da nije sve idealno i da se ponekad osjeti tekstualna a i glazbena slabost, ali svakako te pjesme zrače vjerom i vjerničkim zanosom kao i ljepotom forme i liturgijskom prikladnošću; to su pak temeljni zahtjevi koje bi morala ispunjavati svaka liturgijska pjesma.

Papa Pavao VI. u svom govoru prilikom stogodišnjice talijanskog cecilijanskog pokreta naglašava: "Glazba nije liturgijska samo zato što se uključuje u liturgiju već ako ispunjava liturgijski osjećaj, crkveni osjećaj, tj. 'sensus Ecclesiae', koji je tako važan i bez kojeg nema istinske crkvene glazbe a ni umjetnosti općenito."

Da je njegovanje i poštivanje liturgijsko-glazbene baštine pojedinih naroda važno istaknuo je i drugi vatikanski koncil u konstituciji o liturgiji "Sacrosanctum Concilium", točka 119. "Neka se i prema toj glazbi ima dužno poštovanje i neka joj se dade odgovarajuće mjesto".

Stoga mislim da je dužnost svih institucija koje imaju utjecaj na to područje da potiču njegovanje toga blaga svoga naroda koje ne samo da može skladno zazvučati po našim crkvama već bi trebalo biti izvor nove inspiracije i stvaralaštva. Ne treba se sramiti stvaralaštva naših predaka. Doista nemamo mi velikog Palestrinu, Bacha, Mozarta, ali i na tom području umjetničke glazbe postoje vrijedni autori i dokumenti koji svjedoče o opstojnosti višeglasja na našem tlu i to iz XII. i XIII. st. Dvoglasni "Sanctus" i "Benedictus" koji se čuva u katedrali sv. Marije svjedoče dugu glazbenu tradiciju našeg naroda koji je oduvijek nastojao biti dio kulturnog svijeta Evrope.

Pozornosti je vrijedan naš pučki liturgijski opus koji je bogat i raznolik a posebno u nekim dijelovima liturgijske godine (Došašće, Božić i marijanske pjesme).

Vrijedno je spomenuti oživljavanje psalama koji su ponovno zaživjeli u novoj pjesmarici *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*.

Kada se govori o našem liturgijsko-glazbenom blagu i općenito stvaralaštvu na tom području ne može ga se promatrati samog za sebe već svakako pod stanovitim utjecajem sveopće liturgijsko-glazbene baštine. Uz brižnu analizu dolazimo do zaključka da je duh gregorijanske škole i glazbeno estetski princip gregorijanskog pjevanja prisutan i nije stran našem stvaraocu bilo pučkog ili umjetničkog opusa. Važna je ta pripomena jer je poznato da

dokumenti Sabora još uvijek gregorijanski koral drže navlastitim pjevanjem rimske liturgije i ono prema dokumentima ima prvo mjesto. Svakako, dokumenti žele naglasiti njegovanje koralnih napjeva ali Sabor želi dati na znanje da ta vrsta liturgijske glazbe treba biti veliki uzor i škola sveopće crkvene glazbe. Zato je naša liturgijska popijevka zvučala i zvuči crkveno jer se pretpostavljalo da će liturgijska skladba biti svetija, više liturgijska što je jače povezana s vjekovnim uzorom crkvenog pjevanja, gregorijanskim koralom. Pitam se u čemu nam gregorijanski koral treba biti uzorom? Prije svega spomenuti koral treba promatrati ili vrednovati pod dva aspekta:

a) vanjskim ili tehnikom komponiranja;

b) nutarnjim koji obuhvaća glazbenu ekspresivnost koja je duboko povezana s dubokom liturgijskom duhovnošću. Ne treba zaboraviti da je u gregorijanskom koralu zapravo kanonizirana pobožnost srednjeg vijeka.

Melodijske analize pomoći će svakom glazbeniku kako stvarati ekonomičnu i otmjenu glazbu. Tu se može naučiti vrednovanje riječi kao nositelja glazbe. Stoga tvrdim, da je teško biti autentičan crkveni glazbenik bez dobrog poznavanja vrijedne i bogate glazbene tradicije rimske Crkve.

Radi kratkoće vremena nisam ulazio u podrobniju raščlambu našega liturgijsko-glazbenog blaga i svega onoga što je stvoreno do danas.

U drugom dijelu svog predavanja želio bih istaknuti neka pitanja koja mislim da nisu sasvim u redu i koja bi mogla naškoditi zdravoj i vjerom prožetoj crkvenoj popijevki. Svakako ne mislim da su sva nastojanja negativna ali da je jedna budnost potrebna, to je očito.

Slažem se da se ne živi samo od prošlosti i svaka generacija teži da se ovjekovječi svojim stvaralaštvom. Dobro je težiti za izvornošću ali također bi bilo dobro ne pretjerati u tome. Kao da se osjeća tendencija potiskivanja stare baštine umjesto da se pokuša nešto naučiti iz stoljetnog iskustva. Sve te težnje za stvaralaštvom zapravo nisu loše ali kao da se ne želi shvatiti kako nešto ipak ostaje stalno unatoč mnogim promjenama. Osvijetlit ću to jednim primjerom.

Čovjek upotrebljava već tisuće godina kotač. Čini to jer princip kotača u bezbrojnim tehničkim situacijama nudi jedino aktualno rješenje. Istina je da bi jedan četverouglasti kotač bio vrlo originalan na automobilu ali ne nudi nažalost aktualno rješenje. Nešto slično moglo s bi se primijeniti i na liturgijsku glazbu. Ne vjerujem da će jednoga dana mase ljudi pjevati u teškim jazz ritmovima ili teškim atonalnim kombinacijama. Istina je i to, da naraštaji mogu napredovati i ritmički i melodijski, ali skladatelj mora i morat će uvijek imati na umu mnoštvo ljudi raznih kulturnih profila i glazbene sposobnosti i tome prilagoditi melodiju i ritam.

Crkvena glazba kroz svoju povijest željela je uvijek biti u duhu vremena i ta težnja nije ništa loše. Međutim, interesantno je istaći da se uvijek poštivala tradicija i stara crkvena baština i na tome je nicalo nešto novo, svježije i privlačno. Znamo da su prve polifonijske melodije nastajale iz gregorijanskih melodija. Drugim riječima, staro je odumiralo da bi na tim korijenima niklo nešto novo. Danas uočavamo neke druge tendencije i stvaranje liturgijske glazbe mimo svijetlih primjera tradicije i stare baštine. Motivi i ideje ne uzimaju se iz prebogatoga crkveno-glazbenog bazena i narodnog blaga već se koriste razne trivijalne, hibridne i lascivne teme, vrlo često uvezene i iskrivljene prilikom raznih predaja.

Svakako da glazbene probleme ne smijemo promatrati same za sebe već su oni plod svog vremena i shvaćanja Crkve, liturgije i vjere.

Spomenuo bih talijanskog glazbenika *Luciana Migliavacca* koji u svom članku "C é musica e musica" objavljenom u *Bollettino Ceciliano* br. 7 pokušava otkriti tu problematiku suvremene liturgijske glazbe. Za njega problemi izvire iz shvaćanja Crkve i liturgije. Za neke Crkva i liturgija su sveta zbiljnost, jer su Božji dar, pa tako i glazba mora biti u skladu s time, tj. u skladu s naukom, iskustvom i tradicijom žive Crkve. Dakle, iz tog proizlazi da liturgijska glazba mora biti prava i istinska umjetnost. Drugo shvaćanje koje navodi autor jest shvaćanje Crkve kao grupe ljudi koji se doduše sabiru u ime Kristovo ali materinstvo Crkve kao da se nije čuje. Ne vodi se mnogo brige o hijerarhijskim, pravnim i tradicijskim vrednotama. Kategorija svetog ne postoji pa je glazba samo u funkciji skupine i utoliko je dobra ukoliko dobro funkcionira u skupini. Stoga svaka glazba može biti dobra i prihvatljiva ukoliko se slaže s konkretnim i aktualnim uvjetima dotične grupe.

Mislim da autor djelomično pogađa problem premda još neki drugi faktori utječu na cjelokupan problem liturgijske glazbe.

Crkveni glazbenici često su meta kritike da ne razumiju suvremena kretanja i suvremene želje ljudi. Međutim, glazbenici uporno tvrde da treba razumjeti pojam "liturgijska glazba". Svakom je jasno da svaka glazba ne može biti operna ili baletna ili filmska tako i svaka glazba ne može biti liturgijska. Pojam "liturgijska" sužuje opći pojam takozvane "musicae sacrae" ili svete glazbe. U taj pojam spadaju najveća djela te vrste, kao npr. Beethovenova *Missa solemnis*, Verdijev *Rekvijem*, Bachove *Muke* i druga slična djela, kao i najobičnija šansona. Obično se naziva "musica sacra" misionarskom glazbom što znači da ona traži svoje slušače, nije namijenjena određenoj zajednici. U njoj svoje zadovoljstvo može naći vjernik i nevjernik.

Međutim, liturgijska glazba ima svoju određenu funkciju i svoju konkretnu zajednicu vjernika za koju je nastala. Nemaju crkveni glazbenici ama baš ništa protiv

suvremenih ritmova bluesa, rocken rolla, jazza i sl. I ta glazba ima svoju funkciju i namjenu ali s kršćanskom glazbom jedva da ima dodirnih točaka. I najprimitivniji narodi dobro razlikuju plesnu glazbu od liturgijske, obredne glazbe, dok u Europi kao da postoje tendencije da upravo liturgijski ambijent i liturgijsku glazbu pretvore u igru i zabavu. Mislim da bi liturgiju trebalo poštediti toga, jer u životu imamo toliko prigoda za zabave, igre, pa neka liturgijski čin bude čist od toga. Ne vjerujem da mladi ne mogu razlikovati obred od spektakla, pobožnost od eksibicije, dvorana za ples od mjesta za molitvu.

Svaka liturgijska glazba mora sadržavati u sebi dvije dimenzije i to: kulturalnu i kulturalnu. Kulturalna dimenzija stavlja glazbu u najsugestivnije ljudske izražajnosti. Tu dimenziju sv. Toma smatra relativnom tj. ta dimenzija vezana je na vrijeme, prostor i kulturu.

Svakako specifična je kulturalna dimenzija. U njoj se izražava težnja za transcendentalnim. To je u stvari pohvala Bogu koju sv. Augustin naziva u komentaru psalma 44,9 "summum hominis opus". Stoga nije teško glazbom zadovoljiti kulturnu dimenziju već je mnogo teže tu drugu komponentu odnosno dimenziju kulta. Napisati bilo kakvu melodiju na neki tekst nije teško, ali veoma je teško izraziti sadržaj teksta melodijom, pojačati sadržaj teksta i tu počinje umjetnost. Poznato je da su stari majstori polifonije odlazili u samoću ili neku vrstu duhovnih vježbi kako bi stekli potrebnu sabranost da što dostojnije i autentičnije izraze tu kulturalnu dimenziju teksta što doista nije lako. Bez dubokog vjerskog proživljavanja misterija i bez dobrog poznavanja crkvene glazbe i crkvenog stila i kompozitorske tehnike koja se stiče dugogodišnjim studijem teško da se redovito može udovoljiti tom zahtjevu.

Opravdana je težnja da i suvremena liturgijska glazba mora biti bliska i privlačna za današnjeg čovjeka, ali mislim da je loše što svoju građu i motivaciju traži u banalnim, potrošenim, svagdašnjim temama i motivima neke zabavne, plesne i šlagerske glazbe.

Spomenuo bih autora: Fritza *Bachmana* koji u svojoj studiji "Lied, Schlager, Schnulze" analizira stotine melodija svagdašnje glazbe i dolazi do zaključka da veliki dio lake šlagerske glazbe uzima motive manje vrijedne a u melodijskoj i ritmičkoj strukturi prevladavaju melodijski i ritmički klišeji.

Recept za takove kompozicije jest: sad, simple, sexi (tugaljivo, jednostavno i požudno).

Ne bih želio nikoga okriviti za dosta konfuznu situaciju na području domaće liturgijske glazbe. Svakako treba reći da su doista nedostajali dobri animatori a djelomično i crkvena struktura koja se nije pravovremeno pobrinula za njih. Tako su mnogi mladi ljudi, željni stvaranja i puni entuzijazma,

počeli stvarati svoju glazbu i to na temelju nekog iskustva s plesnom i zabavnom glazbom a za katoličku liturgijsku glazbu jedva da su i čuli. Međutim, odgovorni su mislili da se ne radi o tako važnoj stvari i tako važnom području pa se puštalo da bi se vidjelo što će iz toga biti. Ipak moram reći da se radi o veoma važnom čimbeniku glazbe kao sugestivne umjetnosti koja može čovjeka nevjerojatno izgrađivati, humanizirati i produhovljivati a može i na čovjeka neodgojno i negativno djelovati. Spomenuo bih izreku njemačkog isusovca koji kaže za Lutera: "Njegovi napjevi ubili su više duša nego sve njegove propovijedi i pisma". Želi vjerojatno naglasiti da su nove Luterove pjesme bile tako fascinantne da su mnoge privukle u njegov pokret.

Teško je davati recepte kako stvarati suvremenu liturgijsku glazbu. Možda mogu biti od koristi riječi sv. Pavla izrečene u I. poslanici Korinćanima 15-16. "Molit ću duhom, ali molit ću i umom; pjevat ću hvale duhom ali pjevat ću ih i umom". Tu je svakako izrečen princip kako moliti, pjevati pa i stvarati crkvenu glazbu; izrečena je zlatna sredina između racionalnoga i emocionalnog što je za liturgijsku glazbu veoma važno. Želio bih svakako naglasiti da bi trebalo izbjegavati preveliki amaterizam, ali ako već postoji, da bude pod jednom određenom kontrolom stručnjaka kako se ne bi uvlačilo u liturgijsku glazbu svašta, a razni eksperimentalni trendovi da nam ne postanu redovita praksa. Ne treba zaboraviti da u koncilskim dokumentima glazba nije samo djelo već postaje gesta, znak i dobiva dimenziju sakramentalnosti, izrazite molitve, pa je prema tome treba odgovorno, ozbiljno shvatiti.

Vjerujem da će novoosnovani *Institut za liturgiju* ispuniti svoj dio posla u tome i povesti ono što je bilo krivo na pravi put. Obveza je na nama njegovati kulturu i stvaralaštvo svoga naroda, zatim glazbenu kulturu sveopće Crkve. Bogatstvo naše narodne tematike koja je gotovo uvijek lijepa i prikladna, pa bogatstvo koralne tematike, pružaju svakom znalcu toga posla mogućnost složiti napjeve lijepe, moderne i liturgijski prikladne. S malo više povjerenja u crkvene glazbenike i institucije koje u tome imaju utjecaj mnoge će se stvari s vremenom ispravljati i krenuti na bolje.

LITERATURA:

- NICOLA Vitone, *Idee e fatti di musica postconciliare*. Roma 1972.
- Philipp HARNONCOURT, *Gesamtkirchliche und teilkirchliche Liturgie*, Freiburg 1974.
- Associazione Italiana Santa Cecilia, BOLLETTINO CECILIANO, periodico mensile anno 84°, dicembre, 1989, numero 12.
- Sv. CECILIJA, časopis za duhovnu glazbu, glasilo Instituta za crkvenu glazbu, godište L, 1980. br. 3, Zagreb.
- Christian MARTIN, *Brennpunkte der Neuen Musik*, Köln 1977.